Це зумовлює необхідність чіткого визначення можливих видів цільового призначення земель для розміщення підприємств з виробництва культивованого м'яса.

Отже, необхідно законодавчо визначити статус виробництв у земельних відносинах. Також передбачити у відповідній класифікації вид використання земель для розміщення біотехнологічних виробничих комплексів, до яких потенційно належатимуть і підприємства з виробництва культивованого м'яса. Встановити спеціальні правила для розміщення таких підприємств. Необхідно визначити, на яких землях можуть розміщуватися такі підприємства та який правовий режим мають мати відповідні земельні ділянки. Також важливо встановити правила розміщення біотехнологічних виробничих комплексів, зокрема можливість їх розташування поблизу наукових установ, технологічних центрів та іншої необхідної інфраструктури. Крім того, поширення виробництва культивованого м'яса може зменшити потребу в землях. Земельне законодавство має забезпечувати їх раціональне використання, охорону та недопущення деградації у разі зміни способів виробництва продовольства. Убачається доцільним адаптувати земельне законодавство до нових способів виробництва продовольства шляхом чіткого визначення правового режиму земельних ділянок, що використовуються для розміщення біотехнологічних виробництв харчового призначення, без обов'язкового створення нової категорії земель. Це дозволить усунути правову невизначеність щодо розміщення таких підприємств, визначити допустимі способи використання земельних ділянок та встановити необхідні вимоги щодо їх охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text

2. Буж'ян А. Інноваційні технології виробництва рослинних аналогів м'яса : український досвід та перспективи розвитку. *Інноваційні рішення, актуальні проблеми та виклики у галузі харчових технологій* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. Ірпінь, 2024. С. 15–22.

3. Глобальні зміни в регулюванні вирощеного м'яса: порівняльне дослідження ЄС, Сінгапуру, США, Австралії та Нової Зеландії URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/reel.70007

Цегельник Н.І.,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИРКУЛЯЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Повномасштабна війна, вимушене переміщення населення, зміни на ринку праці та зростання міжнародної мобільності українців посилили потребу в нових підходах до збереження й використання людського капіталу. Значна частина громадян здобуває професійний досвід, нові знання та компетентності за межами України, що створює як ризики втрати людського капіталу, так і можливості для його подальшого використання в національній економіці. За таких умов важливим завданням держави є не лише створення передумов для добровільного повернення громадян, а й підтримка їхніх професійних зв'язків з Україною та залучення до економічної, наукової й освітньої діяльності незалежно від місця проживання. Особливого значення набуває правова політика, спрямована на забезпечення професійної мобільності, визнання кваліфікацій, захист трудових прав і розвиток співпраці між громадянами, бізнесом та державними інституціями.

Циркуляцію людського капіталу визначено як безперервний соціально-економічний процес руху, взаємодії, обміну, використання, оновлення та повторного залучення знань, компетентностей і професійного досвіду між особою, бізнесом, територіальними громадами, державою та міжнародним середовищем [1]. При цьому формування, розвиток і накопичення людського капіталу розглядаються як передумови його циркуляції, а не складові цього процесу.

Такий підхід дозволяє розглядати циркуляцію людського капіталу ширше, ніж територіальне переміщення працівників. Зокрема, вона може здійснюватися через міжнародну наукову, освітню та професійну співпрацю без зміни місця проживання. Водночас повернення громадян в Україну саме по собі не гарантує ефективного використання набутих ними компетентностей без належних економічних і правових умов.

У наукових дослідженнях звертається увага на значення готовності мігрантів до повернення, наявних ресурсів та умов їхньої реінтеграції в країнах походження [2]. Окремо розглядаються можливості використання знань, професійного досвіду та міжнародних зв'язків представників діаспори для розвитку країн походження без необхідності їхнього фізичного повернення [3]. Водночас у матеріалах OECD висвітлюються підходи до визнання іноземних кваліфікацій і професійної інтеграції мігрантів [4].

Розглянуті дослідження висвітлюють міграційні, професійні та освітні аспекти міжнародного руху людського капіталу, створюючи теоретичне підґрунтя для аналізу правового забезпечення його циркуляції.

Правове забезпечення окремих складових циркуляції людського капіталу в Україні здійснюється через норми міграційного, трудового та освітнього законодавства. Зокрема, Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» передбачає сприяння поверненню та реінтеграції трудових мігрантів [5], Закон України «Про зайнятість населення» визначає правові засади сприяння зайнятості [6], а Закон України «Про освіту» регулює питання визнання результатів навчання та професійних кваліфікацій [7]. Водночас наявність відповідних правових механізмів не забезпечує автоматично їх узгодженого застосування. Зокрема, доцільно посилити координацію між суб'єктами визнання здобутих за кордоном кваліфікацій, органами та установами, що реалізують заходи сприяння зайнятості, а також учасниками програм професійної реінтеграції громадян.

Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року передбачає заходи, пов'язані з демографічними викликами, поверненням громадян і розвитком людського капіталу [8]. Для забезпечення його циркуляції важливо враховувати не лише чисельність населення та міграційні потоки, а й можливості участі українців у національній економіці незалежно від місця проживання.

Інституційне забезпечення циркуляції людського капіталу охоплює діяльність центральних органів виконавчої влади у сферах соціальної політики, зайнятості, освіти та міграції, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, кваліфікаційних центрів і роботодавців. Їхня координація має бути спрямована на поєднання процедур визнання професійних кваліфікацій, заходів сприяння зайнятості та можливостей використання компетентностей громадян у національній економіці.

З огляду на зазначене пропонується вдосконалювати правову політику України у сфері циркуляції людського капіталу шляхом узгодження чинних механізмів регулювання та посилення їх спрямованості на практичне використання набутих компетентностей. Для цього визначено п'ять взаємопов'язаних напрямів:

– узгодити правові механізми професійної мобільності, визнання кваліфікацій та зайнятості. Визнання здобутих за кордоном кваліфікацій доцільно пов'язувати з можливостями практичного використання відповідних компетентностей у професійній діяльності. Це передбачає посилення взаємодії між суб'єктами визнання кваліфікацій, службою зайнятості та роботодавцями;

– доповнити підходи до професійної реінтеграції громадян оцінюванням використання набутого досвіду. Результативність відповідних заходів пропонується оцінювати не лише за показниками повернення та працевлаштування, а й за фактичним використанням здобутих за кордоном знань і компетентностей у підприємницькій, науковій та іншій економічній діяльності;

– розвивати правові та організаційні механізми залучення українських фахівців за кордоном без обов'язкового фізичного повернення. Важливими умовами такої співпраці є належне правове оформлення договірних відносин, визначення порядку використання результатів спільної діяльності та захист прав інтелектуальної власності. Це дозволить підтримувати циркуляцію компетентностей незалежно від територіального перебування їхніх носіїв;

– посилити інституційну координацію на основі взаємодії держави, бізнесу, територіальних громад, закладів освіти та наукових установ. Пропонується орієнтувати таку взаємодію на визначення потреб у компетентностях, залучення відповідних фахівців та забезпечення можливостей використання їхнього досвіду в економічній діяльності з урахуванням розмежування повноважень державних органів і функцій інших учасників;

– доповнити інформаційне забезпечення державної політики показниками циркуляції людського капіталу. Поряд із традиційними показниками міграції та зайнятості доцільно враховувати професійну й освітню мобільність, участь у міжнародних проєктах, використання здобутих за кордоном компетентностей і результати їх повторного залучення до економічної діяльності. Формування відповідної інформаційної бази має здійснюватися з дотриманням законодавства про захист персональних даних.

Отже, аналіз правового забезпечення циркуляції людського капіталу в Україні свідчить, що чинне законодавство визначає правові засади трудової міграції, зайнятості та визнання кваліфікацій, а також передбачає окремі заходи сприяння поверненню та реінтеграції громадян. Водночас для забезпечення циркуляції людського капіталу доцільно посилити узгодженість відповідних правових та організаційних механізмів, не пов'язуючи їх удосконалення з обов'язковим прийняттям спеціального закону. Запропонований підхід передбачає координацію діяльності відповідних інституцій, розвиток правових умов для професійної співпраці незалежно від місця проживання громадян та доповнення системи оцінювання державної політики показниками фактичного використання їхніх компетентностей. Реалізація цих заходів сприятиме залученню людського капіталу до економічного відновлення та зміцнення стійкості національної економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цегельник Н., Цаль-Цалко Ю. Еволюція теорії людського капіталу та концепції його циркуляції в системі економічної безпеки бізнесу. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. Серія: економіка, психологія та управління*. 2026. № 9. URL: https://www.alsrt.com.ua/index.php/economics/article/view/2026-09-09-01. DOI: https://doi.org/10.54929/3041-2390-2026-09-09-01.

2. Cassarino J.-P. Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies*. 2004. Vol. 6, No. 2. P. 253–279. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1730637.

3. Kuznetsov Y. (Ed.). *Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad*. Washington, DC: World Bank, 2006. DOI: https://doi.org/10.1596/978-0-8213-6647-9.

4. OECD. International Migration Outlook 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. DOI: https://doi.org/10.1787/50b0353e-en.

5. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 05.11.2015 № 761-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19.

6. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17.

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

8. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-р.